

Ана Одоровић*

Leszek Balcerowicz, Andrzej Rzonca, (eds.) *Puzzles of Economic Growth*, Washington, DC, 2015, 352.

Књига аутора Лешека Балцеровича и Анђеја Жоњеце представља резултат напора да се „расути делићи слагалице“ под називом „привредни раст“ саставе у један кохерентан систем фактора који одређују разлике у нивоу богатства појединих земаља. Уредници, који су и аутори два кључна поглавља, своју су аргументацију систематизовали у две целине: теоријски оквир анализе и студије случајева. Основна идеја која прожима обе целине јесте да разумевање проблематике привредног раста превазилази разматрање његових „површних“ узрока, попут акумулације капитала, повећања ангажовања радне снаге и раста укупне факторске продуктивности јер и они сами захтевају дубље објашњење – анализу институција. Осим тога, аутори посебну пажњу посвећују утицају шокова на просечну стопу привредног раста, и то нарочито у њиховом садејству са специфичним институцијама које негативне ефекте тих шокова могу да ублаже или продубе.

Разлике у стопи раста између појединих земаља нису биле знатне све до појаве индустријске револуције у Енглеској крајем XVIII века. На тој чињеници аутори темеље своју основну тезу да иновације, укључујући и трансфер технологије из развијених земаља, представљају једини универзални и одрживи механизам привредног раста, будући да оне леже у основи сваког увећања укупне факторске продуктивности. Стога, основни задатак реформи је уклањање институционалних баријера привредном расту заснованом на иновацијама и јачање институција које подстичу иновирање, а које аутори још називају „покретачким“ институцијама.

У књизи се разматрају две врсте институционалних баријера: оне које спречавају проток информација у друштву, попут економске

* Ауторка је сарадник у настави на Правном факултету Универзитета у Београду.

изолације земље, и оне које умањују саме подстицаје за иновације. Овај други вид баријера најчешће потиче од ниске стопе инвестиција јер је за иновације неопходна одговарајућа акумулација капитала. Ту се аутори посебно задржавају на анализи фактора који условљавају да стопа приноса инвестиција буде ниска или несигурна, пре свега имајући на уму прекомерно опорезивање, слабу заштиту својинских права, корупцију или низак ниво штедње. Међутим, независно од нивоа инвестиција, иновације ће, према мишљењу аутора, изостати уколико не постоји слободна конкуренција на тржишту, јер ће заштићени произвођачи у грани имати већу корист од уобичајених, рутинских метода производње у односу на иновације.

Основни налаз овог дела анализе је да реформе треба да иду у правцу што веће либерализације, да их треба спровести што брже, а њихов опсег прилагодити броју и дубини институционалних баријера. Ипак, може се замислити, наглашавају аутори, да привреда искуси раст и пре него што изградња покретачких институција буде сасвим окончана, деловањем специјалних механизма раста који се по правилу активирају у транзиционим привредама, уклањањем очигледних неефикасности централно планских система. Међутим, за разлику од раста који се базира на иновацијама, ефекат ових механизма једнократан је и по правилу, врло брзо се исцрпљује.

Други врло важан моменат у анализи привредног раста, према мишљењу аутора, представља осетљивост привреде на шокове. Показало се да снажне контракције привреде настале под дејством шокова имају дугорочно негативно дејство на просечну стопу привредног раста, без обзира на то колика је брзина каснијег опоравка. Стога, аутори посебно наглашавају значај стабилизационих институција које утичу на правац макроекономске политике, с обзиром на то да она у великој мери одређује изложеност привреде шоковима. Стабилизационе институције су оне које ограничавајући политичку моћ појединаца на власти, континуирано обезбеђују стабилност валуте, ограничавају јавну потрошњу и јавни дуг, и обезбеђују ефикасан надзор над финансијским тржиштем. Њима се постиже да економска политика земље, па тиме и њен привредни раст, буде мање зависна од личности појединаца на власти.

Након што је проблематика привредног раста у првом делу књиге теоријски детаљно обрађена, у другом делу књиге следе студије случајева које имају за предмет парове земаља које су у посматраном историјском тренутку бележиле приближно исти ниво БДП-а *per capita*, да би се касније значајно удаљиле на својим путањама привредног раста. Занимљиво је да су земље упарене најчешће на основу заједничког културног и историјског наслеђа, што дозвољава да се контролише утицај културе на институције, фактора који се посебно

тешко дефинише и мери. У складу са изложеним теоријским оквиром, студија случаја има два корака: прво се испитује утицај шокова на привредни раст, као и у којој мери је економска политика ублажила или појачала њихово дејство, а затим се, у другом кораку, пореди квалитет покретачких институција.

У објашњењу дивергентног раста појединих парова земаља, аутори посебно наглашавају утицај шокова. Тако су нпр. Аустралија и Нови Зеланд почетком седамдесетих година бележили приближно исти ниво БДП-а *per capita*, да би 2001. године у Аустралији он био виши за око 30%. Одлучујући утицај на спорији раст Новог Зеланда имали су раст цене нафте средином седамдесетих и пад извоза у Велику Британију након њеног приступања Европској заједници.

На сличан начин аутори образлажу како је Аустрија скоро стигла Швајцарску, иако је на почетку посматраног периода БДП *per capita* Аустрије чинио 65% БДП-а *per capita* Швајцарске. Нафтна криза средином седамдесетих година посебно је погодила земље које су биле највећи увозници швајцарских производа, а снажна апресијација швајцарског франка додатно је смањила њену конкурентност у извозу. Ипак, кључни елемент анализе у случају и Швајцарске и Новог Зеланда нису шокови сами по себи, као егзогена околност на коју држава нема утицај, већ неодговарајућа макроекономска политика која је у обе земље допринела да негативне последице буду тих размера.

На истој линији аргументације, аутори заступају тезу да неадекватна економска политика може бити и директан узрок унутрашњег шока, као у примеру вишеструких криза у Мексику. Виши степен фискалне и монетарне дисциплине који је постојао у Шпанији је, према мишљењу аутора, определио њен бржи раст у односу на њену бившу колонију.

У случају других земаља које су биле предмет ове студије, акценат је углавном стављен на квалитет покретачких институција. Пример Естоније и Словеније је интересантан због тога што су ове земље у процесу транзиционих реформи приступиле изградњи тржишних институција готово из темеља.. Иако је почетна рецесија много дубље погодила Естонију услед лошијих иницијалних услова, брже и радикалније реформе у смеру либерализације условиле су виши ниво БДП-а *per capita* у каснијој фази у односу на Словенију.

Разлика у стопи раста Кине и Индије представља посебан куриозитет због тога је Комунистичка партија у Кини, након завршетка Културне револуције 1978. године, успела да спроведе далекосежније реформе усмерене ка тржишној привреди у односу на Индију чија је привреда у основи већ била капиталистичка.

Поређење Пакистана и Индонезије је карактеристично због тога што су обе државе у различитим периодима циклично смењивале либералне и антилибералне реформе. У складу са предвиђањима, либералне реформе биле су праћене експанзијом, а антилибералне контракцијом привреде.

Пример Венецуеле и Чилеа је индикативан за разумевање значаја покретачких институција и у земљама богатим природним ресурсима. Прва је у посматраном периоду упала у рецесиону спиралу, док је друга захваљујући успешним реформама остварила најбржи раст међу земљама Јужне Америке.

Како оценити домашај ове књиге? Теоријски оквир анализе изложен у њеном првом делу представља врло студиозан приказ до данас релативно неспорних налаза теорије привредног раста, који је при том уобличен у веома систематичну структуру излагања која се лако прати. За све мање верзиране познаваоце теорије привредног раста ово је веома једноставан начин да се на стотинак страница информишу о њеним најважнијим резултатима. Ипак, ова књига не доноси много тога новог на плану теоријске анализе. Такође, може јој се замерити да неједнаку пажњу придаје покретачким институцијама, које су у основи раста заснованог на иновацијама, и макроекономским институцијама, које одређују изложеност привреде шоковима. У првом случају механизам подстицаја је веома јасно аргументован, док се код стабилизационих институција аутори задовољавају образложењем да се ради о политичком систему који ограничава дискрециону моћ оних који доносе важне одлуке у друштву на начин који обезбеђује дисциплину фискалне и монетарне политике. До краја излагања остаје недоречено о којим институцијама је заправо реч. На сличан начин, аутори се не упуштају у расправу о томе каква је релативан значај појединих покретачких институција, помало површном квалификацијом да свака институционална баријера може да буде довољан узрок успореног привредног раста или чак стагнације.

Емпиријски део ове књиге је у методолошком смислу веома оригиналан, али изложен са мање научне ригидности и поузданости у закључивању у односу на теоријски део. Кредибилитет анализе се може пре свега довести у питање код оних земаља које су биле погођене шоком. Ту аутори, чини се пребрзо закључују да негативне последице шока не би биле тако дубоке да је постојао већи степен дисциплине у макроекономској политици. Међутим, уколико су друге земље, парови у анализи, углавном биле мање погођене шоком, у којој мери нам економске политике у тим земљама уопште могу послужити као репер?

Анализа покретачких институција у емпиријском делу је изложена врло јасно и доследно. Међутим, оно што читаоца може да учини помало неповерљивим према појединим налазима је њен дескриптиван карактер. Иако је у неким примерима приметно деловање и неинституционалних фактора, одсуство квантитативних метода анализе онемогућава да се изолује њихов утицај, што у великој мери субјективизује закључак да су институције увек биле заслужне за привредни раст. На крају, остаје нејасно зашто се књига из 2015. године зауставља на анализи стања које је постојало у 2001. или 2003. години.

Упркос свим отвореним питањима која остају иза ове књиге, што пре свега сведочи о сложености проблематике привредног раста, неспорно је да су аутори са изузетном вештином систематизовали знања у овој области и понудили врло иновативан приступ емпиријској анализи. За Србију је ова књига значајна јер носи веома једноставну поруку да за данашње стање српске привреде не треба тражити „кривца“ у реформама заснованим на економској либерализацији, већ у њиховој недовршености.